

CONSERVING AND PROMOTING THE CULTURAL VALUES OF THE HOUSE OF THE MUONG ETHNIC GROUP IN YEN TRUNG COMMUNE, THACH THAT DISTRICT, HANOI CITY

Vu Dang Truyen^a
Vu Thuy Minh^b; Le Thi Thuy^c

Vietnam Academy for Ethnic Minorities

Email: ^a truyenvd@hvdt.edu.vn; ^b minhvt@hvdt.edu.vn; ^c thuylt@hvdt.edu.vn

Received: 22/3/2023; Reviewed: 06/6/2023; Revised: 08/6/2023; Accepted: 15/6/2023; Released: 21/6/2023

DOI: <https://doi.org/10.54163/ncdt/62>

The article describes, analyzes, conserves and promotes the cultural values of house of the Muong ethnic group in Yen Trung commune, Thach That district, Hanoi city. The impact of the process of urbanization, market economy and integration on the conservation and promotion of that cultural value. Thereby, identifying the cultural value of house of Muong ethnic group in Yen Trung commune, Thach That district, Hanoi city.

Keywords: *Conserving and promoting the cultural values; House of the Muong ethnic group; Yen Trung commune; Thach That district; Hanoi city.*

1. Đặt vấn đề

Việt Nam là một quốc gia đa dân tộc, mỗi dân tộc mang một sắc thái văn hóa khác nhau tạo nên một quốc gia Việt Nam đa bản sắc văn hóa. Trong quá trình phát triển và hội nhập, các tộc người thiểu số có những cơ hội tiếp cận và phát triển khác nhau và luôn có sự tiếp thu, ảnh hưởng và biến đổi do tác động của quá trình phát triển toàn cầu hóa. Theo quy luật phát triển, các nền văn hóa của các dân tộc, trong khi tồn tại tự thân nó đã chứa đựng và tiếp nhận các yếu tố mới như một quá trình tự nhiên. Trong quá trình tiếp nhận và biến đổi đó, có những giá trị bản sắc văn hóa được bảo lưu và gìn giữ, nhưng cũng có những giá trị thay đổi nhanh chóng do quá trình tác động của kinh tế thị trường, xu hướng hiện đại hóa, đô thị hóa và hội nhập. Đặc biệt là một số đặc trưng văn hóa vật chất của tộc người, trong đó có nhà ở.

Vì vậy, vấn đề bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc được Đảng và Nhà nước ta hết sức quan tâm. Quan điểm này được nhấn mạnh xuyên suốt trong các văn kiện của các kỳ Đại hội Đảng; được cụ thể hóa thành các chương trình hành động thực tiễn. Trong bối cảnh ấy, nghiên cứu văn hóa các dân tộc thiểu số trở thành một trong những vấn đề trọng tâm của các ngành khoa học xã hội.

Dân tộc Mường ở nước ta với dân số trên 1,2 triệu người, cư trú chủ yếu tại các tỉnh Hòa Bình, Thanh Hóa và Phú Thọ. Là cư dân vốn được coi là truyền

thống văn hóa lâu đời và mang những nét đặc trưng riêng, văn hóa Mường với nhiều vùng văn hóa nổi tiếng như Mường Bi, Mường Thành, Mường Động. Theo các nhà nghiên cứu, văn hóa của người Mường và văn hóa của người Việt có những nét tương đồng và gần gũi. Trong quá trình cư trú cận kề, xen kẽ, các đặc trưng văn hóa ấy lại càng có cơ hội giao thoa, tiếp biến và thay đổi theo xu hướng hiện đại hóa, nhất là ở các vùng ven đô thị.

Trong quá trình phát triển, văn hóa của người Mường cũng như một số tộc người khác có nhiều biến đổi, trong đó, biến đổi nhanh và rõ nhất là các thành tố văn hóa vật chất, trong đó có nhà ở. Vốn là cư dân cư trú vùng thấp, những biến đổi kinh tế - xã hội trong quá trình đô thị hóa đã có tác động khá mạnh mẽ đến văn hóa vật chất của người Mường, đặc biệt là biến đổi của nhà ở. Những ngôi nhà ở đây đã có những chuyển biến rõ rệt, từ những ngôi nhà nhỏ bé, cũ kỹ thì thay dần vào đó là những ngôi nhà khang trang hơn, số lượng những ngôi nhà truyền thống của người Mường nơi đây đang từng ngày bị mai một biến đổi.

Tuy nhiên, trong tâm thức của người dân, ngôi nhà sản truyền thống vẫn có giá trị quan trọng, lưu giữ những bản sắc văn hóa tộc người mà trong bối cảnh hiện đại hóa, đô thị hóa đồng bào vẫn còn muốn lưu giữ và bảo tồn.

2. Tổng quan nghiên cứu

Từ trước đến nay, liên quan đến nội dung nghiên

cứ này đã có khá nhiều tác giả nghiên cứu, tiêu biểu là các công trình nghiên cứu như: Trần Bình (2003), *Một số vấn đề kiến trúc và nhà ở của các tộc người thiểu số phía Bắc Việt Nam giai đoạn thế kỷ X – XVIII*; Nguyễn Từ Chi (1995), *Người Mường ở Hòa Bình*; Bùi Huy Vọng (2012), *Ứng xử văn hóa của người Mường thể hiện trên các công năng của ngôi nhà sàn*; Nguyễn Khắc Tụng (1970), *Tìm hiểu những đặc điểm dân tộc học về quá trình chuyển biến về nhà ở của người Mường trong vùng hồ cư Mường - Việt thuộc huyện Ba Vì, Hà Tây*; Nguyễn Ngọc Thanh (2009), *Tri thức địa phương của người Mường trong sử dụng và quản lý tài nguyên thiên nhiên*; Nguyễn Hải (2012), *Tản mạn văn hóa Mường*; Tạ Hữu Dực (2007), *Tổ chức không gian cư trú của người Mường tại xóm Khú, xã Ngọc Sơn, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình*; Nguyễn Ngọc Thanh và Hà Văn Linh (2002), *Vài ghi nhận về tín ngưỡng dân gian của người Mường*; Bế Viết Đăng (1996), *Các dân tộc thiểu số trong phát triển kinh tế - xã hội ở miền núi*; Tạ Đức (2013), *Nguồn gốc người Việt - người Mường*; Ban Thường vụ Thành ủy Hà Nội (2015), “*Phát triển kinh tế - xã hội vùng đồng bào dân tộc thiểu số của thủ đô Hà Nội, giai đoạn 2011-2015 của Huyện ủy Thạch Thất*”, Báo cáo tổng kết thực hiện Nghị quyết số 06-NQ/TU ngày 31/10/2011 của Ban Thường vụ Thành ủy...

Những công trình nghiên cứu trên là tư liệu kế thừa có giá trị, giúp nhóm tác giả bổ sung, hoàn thiện nội dung bài viết này, với mong muốn đóng góp phần nhỏ vào xu hướng nghiên cứu biến đổi văn hóa Mường, giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc Mường trong quá trình đô thị hóa, công nghiệp hóa, hiện đại hóa, hội nhập kinh tế thị trường.

3. Phương pháp nghiên cứu

Bài viết sử dụng phương pháp nghiên cứu cơ bản như:

- **Điều dã Dân tộc học:** Do địa bàn xã Yên Trung ở khá gần nên tác giả đã có nhiều chuyến điều dã dân tộc học tại xã Yên Trung, huyện Thạch Thất, Hà Nội và một số xã lân cận để thu thập tài liệu thực địa và có cơ hội trở lại nhiều lần để hỏi sâu về các quan niệm, phong tục tập quán của người Mường liên quan đến nhà ở. Trong các chuyến điều dã, tác giả đã thực hiện nhiều phương pháp cụ thể như:

- Thu thập các tài liệu thứ cấp ở Ban Dân tộc Hà Nội, huyện Thạch Thất và ở xã Yên Trung. Tài liệu sẽ thu thập gồm: Các công trình nghiên cứu về người Mường, văn hóa người Mường; đặc biệt là các công trình liên quan đến nhà ở của người Mường; Báo cáo tổng quan tình hình kinh tế-xã hội của xã Yên Trung, huyện Thạch Thất, Hà Nội.

- **Quan sát tham dự:** Tác giả tiến hành các quan sát tham dự vào một số hoạt động, các nghi lễ khi làm nhà của người Mường ở xã Yên Trung, quan sát trực tiếp mặt bằng sinh hoạt của một số hộ gia đình người Mường.

- **Phỏng vấn sâu:** Tác giả sẽ tiến hành các cuộc phỏng vấn sâu các đối tượng: trưởng thôn, người cao tuổi, nam giới, thanh niên người Mường ở xã Yên Trung về văn hóa truyền thống, cách thức xây dựng nhà ở, biến đổi trong làm nhà ở dưới tác động của đô thị hóa,...

- **Chụp ảnh có liên quan đến nhà ở của người Mường tại xã Yên Trung.**

4. Kết quả nghiên cứu

4.1. Những biến đổi trong trong ngôi nhà ở của người Mường

4.1.1. Biến đổi về vật liệu xây dựng

Trước những sự biến đổi sâu sắc và phổ biến về loại hình nhà ở của người Mường xã Yên Trung hiện nay thì yếu tố vật chất là một trong những yếu tố quan trọng tạo nên sự biến đổi đó, bên cạnh yếu tố tâm lý của con người, thay đổi để phù hợp và thích nghi với thời đại. Trong xã hội truyền thống trước đây của người Mường, nguyên vật liệu chính để làm nhà của người Mường ở xã Yên Trung nói riêng và người Mường nói chung chủ yếu được khai thác từ tự nhiên như: tre, gỗ, nứa, cỏ tranh, lá cọ, song, mây... đó là những sản phẩm mà người dân có thể vào rừng khai thác hoặc họ có thể khai thác ngay quanh khu vực cư trú như: mây, lá cọ dùng làm lạt để buộc và lợp mái nhà. Nhìn chung hiện nay những nguyên vật liệu đó đã và đang có sự thay thế bằng những nguyên vật liệu hiện đại khác.

Trước hết, phải kể tới sự biến đổi trong sử dụng vật liệu làm khung nhà. Người Mường trước kia làm khung nhà hết sức chú ý tới việc chọn gỗ để dựng khung nhà. Gỗ được dùng làm khung nhà thường là loại gỗ quý như: đinh, lim, nghiến, sến (khén), mái lai (kheo), de, chò chỉ, đinh hương... nhất là trong việc lựa chọn gỗ làm các cột cái trong nhà thì họ thường dùng các loại gỗ tốt, có tuổi thọ cao và chịu lực tốt. Trước kia gỗ ở khu vực rừng núi Ba Vì, núi Vua Bà còn nhiều, người Mường lựa chọn gỗ làm nhà hết sức kỹ lưỡng, nhưng trong những năm gần đây rừng ngày càng cạn kiệt gỗ, gỗ to trở nên khan hiếm, bộ khung nhà cũng như gỗ làm vách nhà, sàn nhà, hay cửa sổ trở nên ít lựa chọn hơn. Người dân thường phải đi xa để mua gỗ về làm nhà, việc mua gỗ về làm nhà cũng ngày càng khó khăn hơn.

Một số ngôi nhà sàn được người dân sử dụng các cột bê tông giả gỗ để thay thế cho các cột gỗ thông thường; ưu điểm của loại vật liệu này bền

hơn và dễ mua hơn so với vật liệu gỗ thông thường.

Các vật liệu để lợp mái nhà của người Mường trước kia thường là lá cọ, cỏ tranh khai thác trong tự nhiên hoặc lá cọ được trồng trong vườn nhà. Hiện nay, nó đã dần được thay thế bằng các tấm lợp công nghiệp như: ngói, tấm lợp phibrô-xi măng, tôn xốp,... là chủ yếu, chúng được mua ở ngoài thị trường. Trên thực tế thì người dân ở đây cho hay, hiện nay tấm lợp bày bán phổ biến trên thị trường rất thuận tiện để có thể mua được mang về lợp nhà. Lại thêm có suy nghĩ “*mái tranh, vách đất*”, “*nhà tranh, vách đất*” gần như là biểu hiện của cái nghèo nên để khỏi bị mang tiếng là mình nghèo đói thì họ đã nhanh chóng thay thế mái lợp cũ ngay cả khi nó còn tốt hơn trong ý nghĩa sử dụng khi lợp bằng những tấm lợp công nghiệp như ngói, phi brô-xi măng, tấm tôn.

Như vậy người Mường xã Yên Trung đã biết sử dụng kết hợp cả những nguyên vật liệu truyền thống có sẵn ở địa phương như gỗ, tre, nứa, song mây, lá cọ, cỏ gianh, dây rừng, đá... và nguyên vật liệu công nghiệp do khoa học mang lại như gạch, ngói, phi brô-xi măng, tôn, sắt, thép... chúng được trao đổi mua bán trên thị trường hoặc sản xuất ở các địa phương khác lân cận.

Những công cụ được dùng để dựng nhà và khai thác nguyên vật liệu để làm nhà thì vẫn là bộ rìu, dao, cưa tay, đục, hay khi dùng đập nền (đối với việc dựng nhà trệt) là cuốc, xẻng, đầm tay, vồ... Hiện nay, trong quá trình công cụ tiếp thu từ người Việt (Kinh) thì những công cụ mới đã được sử dụng rộng rãi. Nếu như trước đây công cụ khai thác gỗ chủ yếu là dao là cưa tay thì hiện nay chiếc cưa máy đã xuất hiện để đẩy nhanh tiến độ chặt gỗ, cưa gỗ.

4.1.2. Biến đổi về kỹ thuật xây dựng

Ngôi nhà của người Mường ở Yên Trung hiện nay đã và đang có những biến đổi về cơ sở vật chất cũng như trong kết cấu kỹ thuật và quy cách dựng nhà. Kết quả nghiên cứu cho thấy những ngôi nhà của người Mường ở Yên Trung hiện nay về cơ bản vẫn dựa trên dạng vì kèo 4 cột, 5 cột hoặc 6 cột nhưng có thêm hình thức sử dụng cột trốn, thường là sử dụng cột trốn ở gian giữa để tăng diện tích cũng như tạo cảm giác thông thoáng cho ngôi nhà. Ngoài ra, việc sử dụng cột trốn còn có ý nghĩa trong việc hạn chế sử dụng gỗ trong điều kiện khan hiếm gỗ như hiện nay. Nhất là cột chống nóc trước đây trong những ngôi nhà sàn thường phải sử dụng những cây gỗ có kích thước dài, nay thay thế bằng cột trốn.

Đặc biệt, kết cấu bộ vì kèo có sự biến đổi lớn, đó là việc sử dụng rất nhiều xà đoạn, việc sử dụng

các xà đoạn này cũng có ý nghĩa giống như cột trốn, tiết kiệm gỗ và hạn chế phải sử dụng những cây gỗ lớn trong điều kiện khan hiếm gỗ như hiện nay. Nhất là trong kết cấu vì kèo của những ngôi nhà cấp bốn, lợp ngói thì các xà đoạn được người Mường sử dụng nhiều. Đây là kết quả của việc giao lưu, học hỏi từ các dân tộc láng giềng nhất là người Việt (Kinh) trong kỹ thuật dựng nhà.

4.1.3. Biến đổi trong bố trí mặt bằng sinh hoạt

Nhà sàn của người Mường thường phân ra ba mặt bằng: Mặt trên cùng là gác để dựng lương thực, đồ dùng gia đình; sàn nhà là nơi sinh hoạt, nghỉ ngơi; còn gầm sàn nhà dùng để các dụng cụ sản xuất, nhốt gia súc, gia cầm.

Hiện nay, những gác để dựng lương thực, đồ gia dụng trong ngôi nhà sàn hầu như đã không còn hoặc có những biến đổi về mặt hình thức. Những đồ gia dụng, lương thực của người Mường xã Yên Trung được chứa đựng, bảo quản ở nhà phụ. Từ việc không còn gác lửng này đã tạo ra diện mạo mới cho phần bên trong ngôi nhà, khoe ra những hoa văn, họa tiết tinh tế của phần mái nhà, bộ khung mà chủ nhà đã thiết kế.

Phần sàn nhà vẫn giữ được tính ích dụng của nó là nơi sinh hoạt, nghỉ ngơi, tiếp khách của các thành viên trong gia đình. Tuy vậy, sàn nhà cũng được bố trí gọn gàng với các tiện nghi đầy đủ hơn, mang lại khoảng không gian sinh hoạt rộng rãi, tiện nghi hơn cho các thành viên trong gia đình.

Phần gầm sàn hiện nay đã không còn dùng để nuôi nhốt gia súc, gia cầm nữa mà được dọn dẹp sạch sẽ, đổ nền cao hơn. Tại đây, gia chủ có thể bố trí một số vật dụng như giường, bàn uống nước, hoặc để một số trang thiết bị phục vụ cho sinh hoạt của các thành viên trong gia đình, hoặc tiếp khách.

4.1.4. Biến đổi trong các nghi lễ liên quan đến ngôi nhà

- Tập quán sinh đẻ và đặt tên cho trẻ sơ sinh:

Trong tập quán sinh đẻ của người Mường trước đây có rất nhiều kiêng kỵ những tập quán đó ngày nay vẫn còn nhưng không phổ biến như trước. Những người thân và hàng xóm gần gũi có thể tới chơi nhà trong khoảng thời gian ở cũ của mẹ và bé. Ngày nay, những tập tục đó đã được thay đổi, nhất là sản phụ khi sinh thường tới các trạm xá, bệnh viện địa phương để sinh con dưới sự can thiệp của y tá, bác sỹ. Đây thực sự là một sự biến đổi có ý nghĩa tích cực trong việc sinh đẻ ít con, sinh con khỏe mạnh, giảm được tỉ lệ tử vong đối với trẻ sơ sinh mà trước đây vẫn diễn ra bởi quan niệm việc sinh đẻ là cần phải kín đáo, và người phụ nữ phải chịu nhiều thiệt thòi khi sinh con bởi sự kiêng kỵ trong những

quan niệm lạc hậu ấy.

- Phong tục cưới xin

Hiện nay, do tác động của nhiều yếu tố trong đó có sự tác động của quá trình đô thị hóa, hiện đại hóa nên việc tổ chức lễ cưới tại xã Yên Trung đã có nhiều biến đổi; việc truyền dạy tục cưới xin theo cách cổ truyền cho thế hệ tiếp theo gần như không còn bởi lễ cưới người Mường ngày nay đã thực hiện theo nếp sống mới, các hiện tượng mua dâu, mua rể không còn. Việc thách cưới bằng bạc trắng, dất trâu sang nhà gái, các tục cổ như ném bã rượu, ném trâu vào đoàn nhà trai đến nhà gái đón dâu, căng dây, đóng cổng đòi tiền nay đã không còn diễn ra nữa.

Về các tập tục, lễ vật: các bước tiến hành trong lễ tục cưới xin theo xu thế chung đã được đơn giản hoá đi nhiều, thủ tục ngắn gọn, với bốn lễ chính là: dạm ngõ, ăn hỏi, đón dâu, lại mặt.

Về lễ vật: tiền mặt đang dần thay thế cho các lễ vật, thách cưới của nhà gái thường từ 2 triệu đến 3 triệu đồng. Số tiền đó sẽ được nhà gái chủ động lo tổ chức đám cưới.

Về nhà ở, trang phục chú rể cô dâu trong ngày cưới: trang phục sẽ được biến đổi theo xu hướng tân thời: cô dâu mặc áo dài, chú rể mặc com lê. Trang phục dân tộc sẽ mất dần, kể cả những người tham dự đám cưới cũng ăn mặc theo lối tân thời; các nghi lễ trong ngày cưới: Một số nghi lễ dần bị xoá bỏ, như lễ rửa chân cho cô dâu, lễ lạy tạ Vua bếp... Những biến đổi này chủ yếu do việc thay đổi nhà ở, ngôi nhà sàn người Mường đã dần được thay thế bằng nhà xây, mọi sinh hoạt trên nhà sàn không còn phù hợp nữa.

- Tập quán tang ma

Trước đây, tang lễ cổ truyền của người Mường có thể nói là một hệ thống các nghi lễ diễn ra trong 12 ngày đêm. Nhưng hiện nay, thực hiện phong trào “xây dựng nếp sống văn minh trong việc cưới, việc tang”, đám tang đã được đơn giản hóa. Thời gian làm đám chỉ còn chưa tới 2 ngày, thậm chí có thể thực hiện nhanh hơn.

Hiện nay, quan tài được đặt chính giữa bên dưới ban thờ trong ngôi nhà; tục “nằm đường” vẫn còn được duy trì. Tuy nhiên, ngày nay, do đã bỏ qua nhiều thủ tục rườm rà nên tục này chỉ nằm một đoạn đường ngắn từ lúc di chuyển quan tài trong nhà ra đến cổng mà thôi.

4.2. Ảnh hưởng của biến đổi nhà ở đến đời sống sinh hoạt của người Mường

4.2.1. Tác động tích cực

Ngôi nhà trở nên vững chãi hơn, chắc chắn hơn nhờ những thay đổi trong tập quán dựng nhà.

Những chiếc đỉnh sắt lớn sẽ khiến sự kết nối các bộ phận của ngôi nhà trở nên chắc chắn hơn. Việc sử dụng mái ngói, mái vẩy giúp ngôi nhà giữ được vẻ cổ kính vốn có của nó, mặt khác giúp hạn chế được những tác động ngoài ý muốn của thiên tai như mưa gió, lốc, bão, lũ.

Không thể phủ nhận tác động tích cực của sự giao lưu văn hóa với những dân tộc anh em khác, nhất là người Việt (Kinh). Người Mường học hỏi được ở người Việt (Kinh) sự sinh hoạt tiện nghi, họ áp dụng điều này vào cuộc sống của họ. Sự bố trí sắp xếp đồ đạc trong gia đình, bố trí mặt bằng sinh hoạt cũng trở nên khoa học hơn. Vào ngôi nhà sàn của đồng bào Mường nơi đây chúng ta thấy được điều đó. Nhờ sự sắp xếp đó đồng bào có thể mua sắm thêm nhiều đồ điện tử khác, có nhiều cơ hội tiếp cận gần hơn với xu thế của xã hội, nắm bắt được sự vận động của xã hội.

Các chính sách của Đảng và Nhà nước một mặt cải thiện đời sống kinh tế của đồng bào, mặt khác khuyến khích đồng bào gìn giữ phát huy những giá trị văn hóa dân tộc. Đây và việc làm rất cần thiết trong quá trình phát triển của một dân tộc, một đất nước. Văn hóa luôn là dấu hiệu phân biệt dân tộc này với dân tộc khác, nét đặc sắc này là điều rất quý báu. Những chính sách của Đảng và Nhà nước có tác động tích cực trong việc bảo tồn giá trị văn hóa đáng tự hào này.

4.2.2. Tác động tiêu cực

Tinh thần cộng đồng, sự cấu kết, và tương trợ cộng đồng không còn rõ rệt. Cách thức chuẩn bị nguyên vật liệu đã thay đổi, giờ đây đồng bào thường chỉ mua nguyên vật liệu chứ ít khi tự túc về nguyên vật liệu. Điều kiện kinh tế cũng được cải thiện nhiều, chủ nhà không cần thiết sự đóng góp của anh em họ hàng nữa.

Sự thay đổi khiến cho không gian sinh hoạt của đồng bào bị phá vỡ, trước kia đồng bào có một khoảng đất rộng, dù không bằng phẳng. Trên đó người ta trồng rau, một số cây ăn quả. Bao quanh mảnh đất của mỗi gia đình là hàng rào được trồng bằng cây xanh, ngoài ra còn có cổng. Tuy nhiên sự bố trí không gian này hầu như còn rất ít. Do vậy không còn giữ được không gian lí tưởng này nữa. Chỉ một tác động nhỏ, nhưng một phần nào đó, dễ khiến cái hồn của ngôi nhà cũng phai nhạt.

Sự lai căng với nét sinh hoạt của người Việt (Kinh) và một số dân tộc khác khiến một số hộ gia đình sử dụng nhiều vật liệu công nghiệp hơn trong quá trình xây nhà, như tấm lợp xi măng, tôn xộp hay dùng gạch để xây nhà. Điều này hầu như làm mất đi vẻ rêu phong, cổ kính của ngôi nhà, quan sát sẽ

thấy không hợp lí. Trách nhiệm này thuộc về trách nhiệm của chính quyền địa phương, nếu không có những biện pháp can thiệp, quản lí, cũng như các chương trình quy hoạch thì ngôi nhà của đồng bào còn có nhiều biến dạng không đoán trước được.

Trên địa bàn xã Yên Trung và các xã lân cận như Yên Bình, Tiến Xuân việc sử dụng các ngôi nhà sàn vào việc kinh doanh phát triển du lịch đã và đang diễn ra tại một số gia đình, đặc biệt là những gia đình ở mặt đường lớn. Nếu không quản lí chặt chẽ, hoạt động này sẽ không phát huy được hiệu quả, mà còn làm mất đi hình ảnh đẹp của du khách về bản làng của những ngôi nhà sàn cổ.

Nhiều hộ gia đình nhìn nhận giá trị ngôi nhà sàn ở một khía cạnh rất khác. Họ thấy được lợi nhuận bên cạnh giá trị văn hóa này. Mới dẫn đến tình trạng nhiều hộ gia đình vào rừng khai thác rừng bừa bãi, phục vụ cho việc dựng nhà sàn. Vô tình nhà sàn trở thành một sản phẩm buôn bán, ngoài ra còn khiến nguồn tài nguyên rừng bị đe dọa. Đứng trước thực tế này, chính quyền địa phương đã có những biện pháp can thiệp, tuy nhiên tỏ ra ít hiệu quả.

4.2.3. Giải pháp khắc phục

Trước tác động của nhiều yếu tố trong xã hội hiện đại, nhất là sự biến đổi của điều kiện tự nhiên, của môi trường sinh thái một cách nhanh chóng, sự hội nhập của văn hóa chủ thể là tộc người Mường với các dân tộc láng giềng. Cùng với vai trò chính sách của Đảng và Nhà nước đã dẫn đến sự biến đổi của những ngôi nhà truyền thống của người Mường một cách nhanh chóng. Hiện nay, những ngôi nhà truyền thống của người Mường đang đứng trước nguy cơ xóa sổ. Nhà ở không chỉ là loại hình di sản kiến trúc, văn hóa vật chất, bên cạnh đó còn chứa đựng những giá trị văn hóa tinh thần gắn bó với đời sống sinh hoạt và tâm linh của mỗi dân tộc. Vì vậy, việc bảo tồn và phát huy các giá trị của ngôi nhà truyền thống của các dân tộc chính là bảo tồn các di sản văn hóa, góp phần thực hiện các chính sách của Đảng và Nhà nước về bảo tồn giá trị văn hóa các dân tộc và chính sách của thành phố Hà Nội về bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp của đồng bào dân tộc thiểu số. Nhà sàn truyền thống là biểu tượng văn hóa của người Mường, từ bao đời nay ngôi nhà sàn luôn là niềm tự hào của người dân xứ Mường.

Chính vì vậy, vấn đề đặt ra đối với việc bảo tồn các loại hình và đặc điểm ngôi nhà truyền thống của người Mường ở xã Yên Trung nói riêng và người Mường ở Hà Nội nói chung trước hết cần phải hướng đến các giải pháp và chính sách cụ thể để nhằm gìn giữ và phát huy những giá trị văn hóa tộc người. *Thứ nhất*, ngôi nhà thể hiện bản sắc văn hóa

truyền thống của người Mường, đã và đang được người Mường gìn giữ và trao truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác từ ngàn đời nay. *Thứ hai*, việc bảo tồn phải xuất phát từ chính chủ thể văn hóa, chủ nhân của những ngôi nhà sàn truyền thống người Mường ở Yên Trung. *Thứ ba*, bảo tồn phải nhằm mục đích góp phần định hướng cho đồng bào người Mường về nhu cầu nhà ở sao cho phù hợp với sự thay đổi một cách nhanh chóng của điều kiện tự nhiên, môi trường sinh thái, sự phát triển kinh tế xã hội và nhu cầu nâng cao đời sống văn hóa tinh thần của tộc người. *Thứ tư*, việc bảo tồn các giá trị văn hóa truyền thống trong đó có văn hóa ở của người Mường ở Yên Trung trong những nếp nhà sàn duyên dáng đang đứng trước nguy cơ xóa sổ rất cần sự phối hợp chặt chẽ với một cơ chế cụ thể và rõ ràng giữa người Mường ở Yên Trung với các cơ quan chức năng, đoàn thể các cấp, nhất là ở Hà Nội. *Thứ năm*, trên địa bàn xã hiện nay có 04 đội công chiêng với khoảng 150 người là thành viên thường xuyên; việc duy trì được những nếp nhà sàn truyền thống cũng là điều kiện tốt để duy trì không gian văn hóa công chiêng xứ Mường. Ủy ban nhân dân huyện Thạch Thất đã xây dựng đề án “*Bảo tồn, khôi phục và phát huy các giá trị bản sắc văn hóa truyền thống của đồng bào dân tộc Mường, huyện Thạch Thất, giai đoạn 2016-2020*” trong đó cũng đã đề cập đến các giải pháp nhằm khôi phục các loại hình văn hóa trong đó có ngôi nhà sàn truyền thống cụ thể: *Một là*, động viên, khuyến khích các gia đình đã có nhà sàn tôn tạo, tu bổ theo đúng kiến trúc nhà sàn truyền thống; sưu tầm, chế tác làm phong phú các đồ dùng được bài trí trong không gian nhà sàn theo phong tục cổ truyền; *Hai là*, lựa chọn hộ gia đình có khả năng kinh tế để tuyên truyền, vận động xây dựng nhà sàn theo đúng kiến trúc truyền thống và tổ chức đời sống gia đình trong không gian nhà sàn theo lối truyền thống, xây dựng hộ gia đình đó thành điểm nhấn văn hóa cho thôn, xã; *Ba là*, xây dựng cơ chế hỗ trợ của huyện của xã, như: Cung cấp mô hình mẫu hoặc bản vẽ thiết kế nhà sàn cổ truyền, bản mô phỏng các vật dụng truyền thống, cung cấp địa chỉ, hỗ trợ kinh phí, phương tiện đến thăm các nhà sàn cổ truyền tiêu biểu ở các địa phương bạn, hỗ trợ kinh phí, phương tiện đi lại phục vụ việc sưu tầm vật dụng truyền thống đối với các gia đình tổ chức xây dựng mới, sửa chữa tôn tạo nhà sàn hiện có trở về đúng kiến trúc cổ truyền.

5. Thảo luận

Những ngôi nhà ở truyền thống của người Mường xã Yên Trung hiện nay đã có nhiều điểm khác so với trước và được phát hiện ở nhiều phương diện như: Nguyên vật liệu làm nhà, loại hình cấu

trúc, tinh thần cấu kết cộng đồng, quy trình làm nhà, tri thức dân gian và bố trí mặt bằng sinh hoạt. Sự biến đổi này diễn ra ngày càng rõ rệt bằng chứng là việc số lượng ngôi nhà sàn truyền thống đang ngày càng ít đi; những ngôi nhà sàn được xây dựng mới với phương thức xây dựng được cải tiến; những biến đổi của những nghi lễ diễn ra trong ngôi nhà.

Qua phân tích những tác động từ quá trình công nghiệp hóa, đô thị hóa, một số chính sách của Đảng và Nhà nước, quá trình giao lưu và tiếp biến văn hóa với các cộng đồng khác đặc biệt là người Kinh (Việt). Tiến hành đánh giá những vai trò của những tác động đó đối với tập quán dựng nhà xét trên hai mặt là những tác động tích cực và những tác động tiêu cực.

Đứng trước những sự biến đổi của những ngôi nhà truyền thống của người Mường, hơn bao giờ hết cần những chính sách, biện pháp can thiệp, để ngăn chặn những tác động tiêu cực. Đó là những đề xuất với các cấp quản lý, chính quyền địa phương, với người dân vừa là chủ thể vừa là người thừa hưởng những giá trị văn hóa, và trách nhiệm của họ đối với sản phẩm văn hóa của chính mình.

6. Kết luận

Nghiên cứu về nhà ở là một trong những chủ đề chính trong nghiên cứu dân tộc học/nhân học. Các nghiên cứu về nhà ở đã có khá nhiều, nhưng nghiên cứu về nhà ở của một tộc người thiểu số tại một địa bàn thủ đô trong bối cảnh đô thị hóa, hiện đại hóa thì chưa nhiều. Đây là một trong những chủ đề nghiên cứu có ý nghĩa thực tiễn quan trọng trong bối cảnh phát triển hiện nay.

Nhà ở của người Mường là một thực thể văn hoá, ẩn chứa trong nó biết bao giá trị về văn hoá, tâm linh, và hiện thực. Trong di sản văn hóa nhà ở của người Mường, nhà sàn luôn là yếu tố văn hoá mà người Mường coi trọng nhất, nhà sàn không đơn giản chỉ là nơi che mưa che nắng. Nhà sàn của người Mường xuất phát từ nhiều yếu tố tự nhiên xã hội quy định.

Theo quan niệm của người Mường, ngôi nhà không chỉ là nơi che mưa nắng, mà còn là nơi sum

họp của các thành viên trong gia đình, là nơi mà con người gắn bó từ khi ra đời cho đến con người nhắm mắt xuôi tay, cũng là nơi chứng kiến từng bước trưởng thành của con người. Có thể nói ngôi nhà sàn mang nhiều ý nghĩa trong cuộc đời của người Mường, tất cả mọi nghi lễ vòng đời đều diễn ra trong ngôi nhà.

Trong truyền thống, ngôi nhà của người Mường gắn với điều kiện tự nhiên, môi trường cư trú của họ. Người Mường thường tận dụng những vật liệu từ rừng để làm nhà và quá trình dựng nhà, sinh hoạt trong ngôi nhà thể hiện sự gắn bó trong cộng đồng khá mật thiết và bền chặt. Ngôi nhà của người Mường được ví như “bảo tàng về cuộc sống” của họ, đây là nơi để họ hướng về tổ tiên, cội nguồn, là nơi diễn sinh sống, diễn ra những nghi lễ trong đời người của các thành viên sinh sống trong ngôi nhà đó.

Bên cạnh đó, những ngôi nhà tầng, nhà kiên cố được xây dựng nhiều hơn ở các thôn, bản và đặc biệt là khu vực dọc theo đường lớn, tình lộ nơi mà đời sống người dân cao hơn.

Việc biến đổi của những ngôi nhà sàn của người Mường xã Yên Trung như là một tất yếu của quá trình phát triển. Từ khi còn là khu vực thuộc Hòa Bình thì cuộc sống của đồng bào còn gặp nhiều khó khăn; tuy nhiên đến khi trở thành một phần của thủ đô Hà Nội thì bộ mặt xã Yên Trung đã chuyển mình mạnh mẽ. Các chính sách của Đảng, Nhà nước, của chính quyền thành phố Hà Nội đã giúp cho đồng bào thay đổi cuộc sống, cơ sở vật chất, hạ tầng được nâng lên. Những ngôi nhà khang trang, kiên cố thay thế dần những ngôi nhà cũ kỹ dột nát. Đời sống văn hóa tinh thần của đồng bào được nâng lên, những nét văn hóa truyền thống được phục dựng;

Trước sự biến đổi mạnh mẽ, sự hòa nhập của cộng đồng với các dân tộc khác, các giá trị văn hóa đặc biệt là những ngôi nhà sàn, một trong những nét văn hóa đặc trưng của người Mường đang dần mai một đòi hỏi bức thiết cần có những chính sách bảo tồn của các nhà quản lý, các cấp chính quyền địa phương; sự quan tâm của Đảng và Nhà nước nhằm phục hồi và phát huy những giá trị văn hóa.

Tài liệu tham khảo

Ban Chỉ đạo Tổng điều tra dân số và nhà ở Trung ương. (2010). *Tổng điều tra dân số và nhà ở Việt Nam năm 2009*. Hà Nội: Nxb. Thống kê.

Ban Dân tộc Trung ương. (1985). *Bốn mươi năm dân tộc Mường tiến lên dưới ngọn cờ về vang của Đảng (1945-1985)*.

Ban Thường vụ Thành ủy Hà Nội. (2015). *Phát triển kinh tế - xã hội vùng đồng bào dân tộc thiểu số của thủ đô Hà Nội, giai đoạn 2011-2015 của Huyện ủy Thạch Thất*. Báo cáo tổng kết thực hiện Nghị quyết số 06-NQ/TU ngày 31/10/2011 của Ban Thường vụ Thành ủy.

- Bình, T. (2003). Một số vấn đề kiến trúc và nhà ở của các tộc người thiểu số phía Bắc Việt Nam giai đoạn thế kỷ X – XVIII. *Tạp chí Nghiên cứu Văn hóa, số 3*.
- Chi, N. T. (1995). *Người Mường ở Hòa Bình*. Hà Nội: Hội Sử học Việt Nam và Nxb. Văn hóa Dân tộc.
- Chi, N. T. (2003). *Góp phần nghiên cứu văn hóa và tộc người*. Hà Nội: Nxb. Văn hóa Dân tộc.
- Dực, T. H. (2007). *Tổ chức không gian cư trú của người Mường tại xóm Khú, xã Ngọc Sơn, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình*. Hà Nội: Nxb. Khoa học Xã hội.
- Đảng, B. V. (1996). *Các dân tộc thiểu số trong phát triển kinh tế - xã hội ở miền núi*. Hà Nội: Nxb. Văn hóa Dân tộc.
- Đức, T. (2013). *Nguồn gốc người Việt - người Mường*. Hà Nội: Nxb. Tri thức.
- Hà, N. T. S. (2015). Các đặc trưng văn hóa của tộc người Mường thể hiện qua nghi lễ hôn nhân. *Tạp chí Khoa học Xã hội Việt Nam, số 2*, tr.87.
- Hải, N. (2012). *Tản mạn văn hóa Mường*. Hà Nội: Nxb. Thông tin và Truyền thông.
- Khánh, V. N. (2011). *Văn hóa bản Mường Việt Nam*. Nxb. Đà Nẵng.
- Thanh, N. N. (2009). *Tri thức địa phương của người Mường trong sử dụng và quản lý tài nguyên thiên nhiên*. Hà Nội: Nxb. Khoa học Xã hội.
- Thanh, N. N., & Linh, H. V. (2002). Vài ghi nhận về tín ngưỡng dân gian của người Mường. *Tạp chí Văn hoá Dân gian, số 5*.
- Trung tâm Khoa học Xã hội Nhân văn Quốc gia Việt Nam. (1999). *Người Mường ở Việt Nam*. Hà Nội: Nxb. Văn hóa Dân tộc.
- Tụng, N. K. (1970). *Tìm hiểu những đặc điểm dân tộc học về quá trình chuyển biến về nhà ở của người Mường trong vùng hồ cư Mường - Việt thuộc huyện Ba Vì, Hà Tây*.
- Ủy ban nhân dân xã Yên Trung. (2022a). *Báo cáo kết quả thực hiện nhiệm vụ phát triển kinh tế - xã hội an, quân sự địa phương 6 tháng đầu năm 2022 và phương hướng nhiệm vụ 6 tháng cuối năm 2022*.
- Ủy ban nhân dân xã Yên Trung. (2022b). *Báo cáo kết quả thực hiện nhiệm vụ phát triển kinh tế - xã hội an, quân sự địa phương ước thực hiện năm 2022 và phương hướng nhiệm vụ phát triển kinh tế - xã hội năm 2023*.
- Vọng, B. H. (2012). Ứng xử văn hóa của người Mường thể hiện trên các công năng của ngôi nhà sàn. *Tạp chí Nguồn sống Dân gian, số 3*, tr.65-70.

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ VĂN HÓA NHÀ Ở CỦA NGƯỜI MƯỜNG XÃ YÊN TRUNG, HUYỆN THẠCH THẮT, THÀNH PHỐ HÀ NỘI

Vũ Đăng Truyền^a
Vũ Thùy Minh^b; Lê Thị Thuý^c

Học viện Dân tộc

Email: ^atruyenvd@hvd.edu.vn; ^bminhvt@hvd.edu.vn; ^cthuyt@hvd.edu.vn

Nhận bài: 22/3/2023; Phản biện: 06/6/2023; Tác giả sửa: 08/6/2023; Duyệt đăng: 15/6/2023; Phát hành: 21/6/2023

DOI: <https://doi.org/10.54163/ncdt/62>

Bài viết mô tả, phân tích, bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa nhà ở của người Mường xã Yên Trung, huyện Thạch Thắt, thành phố Hà Nội. Tác động của quá trình đô thị hóa, kinh tế thị trường, hội nhập đến việc bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa đó. Qua đó, nhận diện giá trị văn hóa nhà ở của người Mường xã Yên Trung, huyện Thạch Thắt, thành phố Hà Nội.

Từ khóa: Bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa; Nhà ở của người Mường; Xã Yên Trung, huyện Thạch Thắt, thành phố Hà Nội.